

УДК: 616(092)(477=438)

Євгенія Колесникова¹, Януш
Ковальський², Лешек Радван², Олександр
Федів³, Ганна Ступницька³

Інститут фізіології ім. О.О.Богомольця¹
Київ (Україна),

Інститут туберкульозу і хвороб легень²
Варшава (Польща),

Буковинський державний медичний
університет³

Чернівці (Україна),

dr_kolesnikova@ukr.net, olivfed@mail.ru,

dumanna77@mail.ru

УКРАЇНСЬКІ ЛІКАРІ ПОЛЬСЬКОГО ПОХОДЖЕННЯ

Key words: *history, doctor, medicine, Polish, Ukraine.*

Evgenia Kolesnikova, Janush Kowalski, Leshek Radwan, Oleksandr Fediv, Ganna Stupnytska. UKRAINIAN PHYSICIANS WITH POLISH ORIGIN.

As it's shown in the brief review, lot of physicians of Polish lineage were born, learned and worked in Ukrainian area, collaborated with leading world laboratories and inserted their knowledge to treasure-house of Medicine. Research the names of all physicians who have left a mark in history, made a significant contribution to the development of medicine.

У наш час добре відомою і детально описаною є роль грецьких, арабських, китайських, англійських, німецьких та французьких лікарів у розвитку світової медичної науки і практики. Водночас роль слов'янських лікарів в історії медицини, зокрема українських лікарів польського походження, залишається недостатньо висвітленою. Слід відзначити, що кожен збережений до нашого часу момент біографії є важливим документом людства, який свідчить про розвиток і формування талановитих лікарів, вчених – чесних, вольових, яскравих особистостей своєї епохи.

Історіографія етнополітичного розвитку та історичної долі польської людності на землях України у ХХ ст. представлена поряд із міждисциплінарними працями трьома досить великими групами досліджень: теоретико-етнополітологічними, етнологічними й історичними, які були підготовлені впродовж ХХ — початку ХХІ ст. Усі вони тісно пов'язані між собою, а їхній аналіз може бути продуктивним та об'єктивним лише за умов системного, конкретно історичного та хронологічного підходів, оскільки на переважній більшості з них відобразилися

панівні на час їхнього створення політичні, ідеологічні, теоретичні та методологічні парадигми. В Україні, Польщі, Росії, СРСР, інших країнах більш як за сто років оприлюднена численна наукова, науково-популярна, навчально-методична та публіцистична література, присвячена життєдіяльності польської меншини. За нашими підрахунками, лише за 1991-2006 рр. опубліковано близько тисячі книг, брошур, статей, захищено понад двадцять дисертацій, які безпосередньо або опосередковано стосуються поляків України, їхнього історичного та культурного розвитку на різних етапах історії. Критично-порівняльний аналіз цих праць дає змогу простежити основні етапи дослідження проблеми, встановити стан і повноту її висвітлення, виявити вузькі місця і прогалини, окреслити перспективи подальшого вивчення. Особливістю історіографічного осмислення досліджуваної теми, яка поєднує етнополітологічний, етнологічний та історичний аспекти, є те, що воно охоплює надбання декількох галузей знань, насамперед етнополітології, етнології, політології, історії та ін. Наявні праці цікавлять нас не лише в контексті загальної теорії проблеми, але

й з фактологічного боку тією мірою, якою вони розкривають суспільно-політичне, культурно-духовне, соціальне та господарське життя поляків-медиків України, їхнє розселення та динаміку демографічних змін.

Київська Русь та Середньовіччя

З історичних джерел Київської Русі добре відомо, що народи, які населяли цю територію, мали неабиякі медичні знання. Медична думка того часу формувалася під потужним впливом культури Стародавньої Греції та арабської культури, культур північних і західних слов'ян. Основою медицини на території Київської Русі була народна медицина, яка емпірично визначала раціональні методи лікування. Медична справа в Київській Русі мала достатньо високий рівень. В X столітті при дворі київських князів існували придворні медики, а також лікарі при монастирях (так звані Печерські лікарі, оскільки вони були ченцями Києво-Печерської Лаври).

Після Хрещення Київської Русі хворих лікувала і православна церква, про що свідчить „Статут Великого князя Володимира”. Відомо, що за велінням князя в середині XI століття при Києво-Печерській лаврі була побудована лікарня, засновником якої був Феодосій.

Є також свідчення, що за санітарним благоустроєм низка міст Київської Русі мала істотні переваги в порівнянні з європейськими містами у відповідний час (дерев'яні мостові, водопровідні труби).

Досягнення медицини цього часу були викладені в письмових пам'ятках: рукописах, лікарських довідниках (підручниках), „Шестодневі Івана Болгарського” (1263), „Фізіолозі”, „Ізборнику Святослава” та ін. В XI столітті був написаний збірник законів князя Ярослава Мудрого „Руська правда”, згідно з яким церкви повинні були будувати лікарні та лазні, надавати безкоштовну медичну допомогу.

В пізніший історичний період відбулося розповсюдження польського досвіду медичної освіти на сучасну територію України з Краківського (Ягелонського) університету (1364) як найближчих до Західної України земель. Першою медичною школою була Острозька школа (Острог, 1575) і Замойська академія в м. Замості біля Львова (1595) [pol. Akademia Zamojska; лат. Hippaeum Zamoscianum]. Викладачі Замойської академії були поляками-вихідцями з Краківського університету. З XV століття студенти з постскриптумом „Russicus”, „Rhutenus”, „Roxolamus”, „LeRussia” навчались в Кракові та в інших європейських університетах. Першим викладачем медицини в Острозькій медичній школі був Ян Лято-

шинський, доктор медичних наук, філософії та математики, випускник Краківського та Падуанського університетів, декан Краківського університету. Сучасники називали його „презацним” математиком, філософом, Істологом та „medicus excelentissimus”. Основою навчальної бази є госпіталь при Свято-Троїцькому монастирі (1580). Медична школа існувала близько 46 років, після чого вона була перетворена в Єзуїтський колегіум у 1624 році.

Засновником Замойської академії був граф Ян Замойський, відомий меценат-гуманіст, екс-канцлер і коронний гетьман Речі Посполитої. З самого початку Замойська Академія мала ті ж права, що і європейські університети. При відкритті академії була тільки одна медична кафедра „філософії натуральної”, але впродовж першого року існування академії поляк Ян Урсин створив також кафедру анатомії. Пізніше були створені кафедри хірургії та медичної практики. Першими викладачами стали лікарі зі Львова, випускники Краківського університету – Ян Урсин, Адам Бурський, Симон Бірковський, Гаспар Сольський та інші.

Ян Урсин (Урсин-Недзвецький) (...-1613) народився у Львові, навчався у Краківському університеті, де він отримав ступінь доктора медицини. У 1591 році він був запрошений в Замойську академію для викладання та організації медичного факультету, є автором першого в Західній Україні підручника з анатомії – „Трактат о кістках людського тіла” (1610).

Симон Бірковський (...-1626) народився у Львові, закінчив Краківський університет, отримав ступінь доктора медицини. 1609-1610 був ректором Замойської академії, викладач анатомії та сифілідології.

Замойська академія і Острозька школа існували впродовж приблизно двох століть і відіграли істотну роль в медичній освіті та розвитку медичної науки в XVI-XVIII століттях.

У Середньовіччі лікарі, вихідці з українських земель, були добре відомими в Європі.

Наприклад, **Юрій Дрогобич (Котермак)** (1450-1494), який народився недалеко від Львова в сім'ї дворянина Доната Котермака. Був доктором філософії та медицини, професором астрономії та медицини Болонського університету (був відомий як Джорджо да Леополі – „Юрій зі Львова”), потім – професором анатомії в Краківському університеті. Відомий Микола Коперник був його учнем. Помер у Кракові¹.

„Vivere est militare” (Життя є війна)

Значна епоха розвитку медицини на

сучасній українській території була пов'язана, як не дивовижно звучить зараз, з підйомом Російської імперії. Ментальність „Держави Російської” в XVII, XVIII і XIX століттях визначали за афоризмом Сенеки – „Vivere est militare”. Імперія проводила нескінченні війни і потребувала великої армії, а армія потребувала лікарів своїх, власних. Потреба в лікарях для великої армії призвела до створення шкіл при госпіталях: Московському (1706), Адміралтейському (1716), Кронштадтському (1720), Єлисаветградському (1787). Це були школи-лікарні, „щоб хворих лікувати і лікарів навчати”. У ці школи прийшла молодь з України – козацького роду, волелюбні, працьовиті і життєлюбні. Після закінчення школи більшість талановитих учнів мали можливість отримати освіту в західноєвропейських університетах. Після повернення на батьківщину працюю, тільки чесною працюю, тим самим „1% генія і 99% важкої праці” (Томас Едісон) формували видатних лікарів – вчених і мислителів.

Наступні поділи Польщі (1772, 1793, 1795) були реалізовані сусідніми державами (Німеччина, Австрія, Росія) і унеможливили відновлення університетів у Кракові та Вільно. Після відкриття Львівського університету, де викладали на високому рівні, тільки одиниці їхали здобувати освіту за кордон.

До Листопадового Повстання (1830-1831) необхідність у лікарях була повністю забезпечена польськими університетами, проте, водночас польські студенти навчалися і в інших університетах – в Санкт-Петербурзі і Дерпті. Після Листопадового повстання Польські університети були закриті, і тільки Академія в Вільно проіснувала до 1841 року. Закриття Академії призвело до того, що утворилася ціла хвиля студентів, які отримали освіту в російських і українських університетах. Інтерес до українських університетів виник з моменту відкриття Університету Св. Володимира у Києві шляхом переведення академії з Вільно в Київ. До Університету Св. Володимира перейшли професор Ігнацій Фонберг – хімік, учень Анджєя Снядецького і Кароль Едвард Мірам, який читав лекції з фізіології в Києві і був деканом медичного факультету в 1854-1862 рр.

Незважаючи на упереджене ставлення російської влади до поляків, у Київському університеті з перших днів його заснування було багато польських студентів. У 1834 році серед 62 студентів було 34 поляка, в 1837-1838 рр. – 164 поляка з 263 студентів. У 1839 році польські молоді люди були відраховані з університету, а у 1840-1856 рр. існувала навіть заборона на прийом молодих людей з Царства

Польського, однак, коли після Січневого повстання (1863-1864) університет був закритий на короткий термін, в ньому з 264 студентів – 211 поляків. Було введено обмеження на вступ до університету польських студентів: їх кількість не могла перевищувати 20% від загальної кількості, а на медичному факультеті такого порядку дотримувалися особливо строго. Одночасно Одеський та Харківський університети були менш популярними. В наші дні відомо близько 535 імен польських студентів, які закінчили українські університети. Київський університет займав 4-е місце (після Відня, Вроцлава та Берліна) серед університетів, де поляки отримали дипломи лікарів².

Також відомо, що поляки займали в українських університетах і викладацькі посади.

Людвік Гурецький впродовж 20 років (1864-1884) був керівником дерматологічної клініки та старшим викладачем в Київському університеті. Вихованець Київського університету **Конрад Вагнер** працював в якості професора кафедри внутрішніх хвороб (1897-1912). **Олександр Билина** був старшим викладачем Київської клініки внутрішніх хвороб в 1913 році. **Антоній Високович** керував кафедрою патологічної анатомії в 1895-1912 рр. **Володимир Ліндеман** був професором загальної патології в 1901-1922. **Антоній Тшецький** був професором фармакології. Звання доцента в Києві отримали **Едвард Зебровський** – з внутрішніх хвороб (1907), **Ян Студзінський** – з фізіології (1914), **Ігнацій Гофман** – з внутрішніх хвороб (1916), **Броніслав Козловський** і **Едвард Братковський** – з хірургії.

У Харківському університеті **Ян Станкевич** протягом 25 років (1850-1874) був прозектором і викладачем анатомії, **Людвік Маровський** в 1866-1868 рр. був професором терапевтичної клініки, **Теодор Опенховський** в 1913-1919 рр. був професором патології і терапії внутрішніх хвороб, **Болеслав Шарецький** – старший викладач, професор кафедри хірургії, пізніше – генерал, Герой битв Війська Польського під час Другої світової війни, пскровитель Військово-медичної академії в Лодзі. Звання доцента отримали **Юзеф Сицяк** – з електротерапії (1864-1884), **Володимир Порай-Кошиць** – з сифілідології і дерматологічних захворювань (1884-1892).

В Одеському університеті **Володимир Веріго** в 1894-1914 рр. був професором фізіології, **Еміліан Букоємський** – старшим викладачем.

Необхідно відзначити велику роль поляків у створенні університету в Катеринославі (1918, нині Дніпропетровськ). Його засновником і першим деканом був хірург **Вікентій Томашевич**, а після Другої світової війни – організатор і професор Лодзинського університету.

Вихованець Московського університету **Владислав Держинський** в 1913-1919 рр. – ординатор провінційної лікарні в Харкові і керівник поліклініки, прикріпленої до клініки нервових хвороб Харківського університету. Після успішного захисту докторської дисертації в 1919 році став професором в новому університеті в Катеринославі. У 1920 році – декан медичного факультету, в 1921 році – проректор університету³.

Повернення на Батьківщину

Коли в незалежній Польщі (1918, *IRzeczpospolita*) почалося створення медичних факультетів нових університетів у Варшаві, Вільно і Познані, багато поляків повернулися на Батьківщину і очолили кафедри: **Ігнацій Гофман** – кафедру загальної та експериментальної патології (1921-1939 рр. і 1945-1947 рр.); **Антоній Тшесецький** – кафедру фізіології (1922-1924) в місті Познань. **Ернест Майделл** (1878-1930) – випускник Київського університету, професор фізіології в Київському політехнічному університеті і на Київських жіночих вищих курсах, очолив кафедру в Ягелонському університеті у Кракові в 1920-1930 рр., а в 1920-1921 рр. – у Вільнському університеті імені Стефана Баторія. **Едвард Зебровський** в 1927-1930 рр. був очільником Першої клініки внутрішніх хвороб у Варшавському університеті. **Олександр Янушкевич** – асистент в Київській клініці внутрішніх хвороб, після повернення до Польщі в 1921 році – професор, очільник другої клініки внутрішніх хвороб у Вільнському університеті імені Стефана Баторія. **Вігольд Годзікевич** – випускник Харківського університету (1912), доцент в Петербурзі, після повернення до Польщі – професор гігієни та бактеріології в Познані та Варшаві.

Багато вихованців українських університетів (особливо Київського університету) отримали науковий ступінь вже після повернення на Батьківщину і зайняли посади професорів, серед них **Ізабелла Гондзікевич** (Харків, диплом 1911) – професор гігієни в Польській медичній академії в Щецині, **Марцин Капцшак** (Харків, 1915) – професор гігієни, ректор Варшавської медичної академії, **Юліуш Шиманський** (Київ, 1896) – у 1908-1912 рр. доцент офтальмолог в Чикаго, пізніше – про-

фесор у Вільно, **Адам Вжосек** (Київ, 1898) – професор загальної патології і медичної історії, **Зигмунт Радлінський** (Київ, 1899) – професор хірургії в Варшаві, **Владислав Мелановський** (Київ, 1912) – професор офтальмології у Варшаві, **Тадеуш Вонсовський** – професор отоларинголог у Вільно і Познані, **Стефан Багунський** (Київ, 1916) – професор гістології в Лодзі, **Ян Данельський** – професор гігієни та медицини праці в Інституті гігієни та Люблінській медичній академії, **Володимир Філінський** (Київ, 1916) – професор внутрішніх хвороб у Варшаві, **Фелукс Пшесміцький** (Київ, 1915) – професор мікробіології та директор Державного інституту гігієни у Варшаві, **Раймунд Баранський** (Київ, 1917) – професор педіатрії у Варшаві та міністр охорони здоров'я в Польській Народній Республіці, **Станіслав Торокан-Поповський** (Київ, 1917) – професор педіатрії в Лодзьській медичній академії, **Адам Квасковський** (Київ, 1919) – професор офтальмології в Познані, **Мар'ян Травинський** (Одеса, 1916) – професор хірургії в Сілезькій медичній академії⁴.

Епідемія тифу в 1919 році

Добре відомо, що багато поляків – випускників українських університетів виконували свій обов'язок і віддавали своє життя під час епідемії тифу в 1919 році, серед яких **Казімеж Станкевич** (1864-1919), **Станіслав Новачек** (1865-1919), **Станіслав Ловенецький** (1871-1919), **Ришард Веллер** (1874-1919), **Ігнацій Фудаковський** (1874-1919), **Казімеж Цеханович-Левкович** (1876-1919), **Адам Узембло** (1851-1919), **Кароль Глинський** (... -1919), **Амелія Римінська** (... -1919)

Імена в історичних архівах

Історія медицини в XVIII-XX століттях багата на яскраві особистості.

Завадовський Петро Васильович (1738-1812) – виходець із польської шляхти, закінчив Києво-Могилянську академію. У 1783 році – директор Імператорського медико-хірургічного інституту при Калінкінській лікарні, де навчалися тільки німецькою мовою. В 1802-1810 рр. був міністром освіти Російської імперії.

Крупинський Анджей (1744-1783) народився в селі Белані (Галичина, тепер Краківське воєводство, Польща) в сім'ї шляхтичів. Він отримав медичну освіту у Віденському університеті, в 1772 р. отримав ступінь доктора медицини, в 1773 р. був призначений „протомедиком” Галичини. Брав участь в організації медичної школи у Львові за наказом імператриці Марії-Терези в 1773 році; ця школа готувала „патронів хірургії”,

перукарів і аптекарів. В 1773-1775 рр. був викладачем анатомії, акушерства, загальної патології, терапії. Публікації: „Opisanie chorob” (1775), „Splanchnologia, lub nauka o trzewach ...” (1775). Помер у Львові.

Сміловський Іван Андрійович (1767-1808) – поляк за походженням, навчався в Харківському колегіумі та Київській медичній академії. В 1788 році навчався в Медико-хірургічній школі при Адміралтейській лікарні Санкт-Петербурга. В 1796 році – аспірант кафедри патології і терапії; за дисертацію „Елементи практичної медицини” отримав звання штаб-лікаря. Відомий як автор публікацій, присвячених проблемі туберкульозу і його лікування.

Снядецький Андрій (Jenrzej) (1768-1838) народився під Жніном (біля Львова). В 1780 році виїхав до Кракова, закінчив гімназію і вивчав медицину в Головній (Koronnej) школі. Отримав ступінь в Італії за „Thesis medicae”. У 1797-1822 рр. – професор в університеті у Вільно. В 1827 р. став завідувачем кафедри внутрішніх хвороб, очоливши медичну клініку. Створив польську хімічну термінологію. Захисник інтересів медицини, засновник Вільнського лікарського товариства. Публікації: „Teoria jestestw organicznych” в 3 томах (Варшава, 1804-1838); „Thesis medicae” (Павія, 1793).

Ягельський Касіян Йосипович (Jagelski Cassian) (1736-1774) закінчив Київську медичну академію та медичну школу при Адміралтейській лікарні Санкт-Петербурга. В 1765 році захистив докторську дисертацію „De Passione Histerica” в Лейденському університеті. Працював у клініках Франції та Німеччини. В 1767 році – професор фізіології, патології в Медичній школі при Адміралтейській лікарні Санкт-Петербурга.

Баранецький Андрій (Андріан) Фомич (1828-1891) народився в Ярмолинцях (Проскуровський повіт, Поділля) в сім'ї лікаря. Здобув освіту в Києві, отримав професію лікаря в Московському університеті (1854). Він був добре відомий як лікар і громадський діяч, член Товариства подільських лікарів, засновник Краківського промислово-технічного музею і Вищих жіночих курсів. Публікації (Польською мовою): „Про матеріали для медичної топографії та статистики Поділля” (Санкт-Петербург, 1862); „Про ранню смерть польських лікарів” (Варшава, 1862).

Бернацький (Biernacki) Едмунд Адольфович (1866-1911) медичну освіту отримав у Московському університеті (1889). Практикувався в клініках Парижа, Гейдельберга, Гессена, був ординатором у клініці Варшавського

університету. З 1902 року і до кінця свого життя працював у Львові, де отримав ступінь доктора медицини, отримав звання доцента і професора кафедри загальної патології у Львівському університеті. Запропонував метод визначення швидкості осідання еритроцитів (1894). Встановив, що при лихоманці швидкість осідання еритроцитів прискорена і залежить від рівня фібриногену в крові. Був першим серед тих, хто на практиці застосував цей метод. Описав ознаки зниженої чутливості ліктьового нерва при метасифілітичних захворюваннях (симптом Бернацького). Публікації: „Samoiistna sedymentacja krwi jako naukowa i practyczna kliniczna metoda badania” (Gazeta Lekarska, 1897).

Бессер Віктор Вілібальдович (1825-1890) – поляк, який народився у Кременці (Волинь) у сім'ї відомого вченого. В 1846 році вступив до Московського університету, який закінчив на відмінно в 1851 році. Був відомий як фахівець в галузі мінеральних вод та їх використанні в медичній практиці. В 1855 році захистив докторську дисертацію „Про терапевтичну дію мінеральних вод”. З 1860 року впродовж 25 років – професор кафедри загальної патології, діагностики та загальної терапії Санкт-Петербурзької Медико-хірургічної академії. Член редколегії „Військово-медичного журналу”. Помер у Санкт-Петербурзі.

Бєсядецький Альфред (1839-1889) народився в Дуклі. Навчався у Віденському університеті, де отримав докторський ступінь у 1862 році. Працював помічником ординатора в центральній клініці. З 1865 року – асистент кафедри патологічної фізіології в Ягелонському університеті. В 1876 році – протомедик з Галичини. В 1877-1889 рр. – директор Імператорської школи акушерок. Автор 36 наукових праць, пов'язаних з хірургією та акушерством, написані німецькою та польською мовами. Був відомим за лекціями з фізіології та патологічної анатомії. Член Краківської Академії Наук (1872). Помер у Львові.

Бржезинський Еразм Францович (1794-1879) навчався в Краківській гімназії та університеті. В 1825 році захистив докторську дисертацію „De asthma spastico, item de forcipes ad operationem labiile-porini correcta”. У Віденському університеті в 1828 році отримав ступінь доктора медицини та хірургії. Автор численних статей з питань медичної практики. Член Віденського та Київського медичних товариств. Помер в Кам'янець-Подільському.

Вдовиковський Федір-Ромуальд (Теоділ, Теофіл) Гнатович (1834-1916) народився в Проскурові (Поділля) у польській родині. В 1858 році закінчив медичний факультет Київ-

ського університету. Його професійна діяльність була пов'язана з Одесою, з міською лікарнею. Працював у Парижі в урологічній клініці професора Цівіала і Hospital du Midi. З 1889 року – головний лікар Одеської міської лікарні. Одночасно з 1880 року – головний консультант Одеського військового госпіталю. Відомий лікар-уролог, сифілідолог, віртуозний оператор, був широковідомим завдяки операціям літопомії. Особисто здійснив близько 1000 операцій з використанням уретротомії. Автор близько 20 робіт з урології.

Високович Володимир (Антоній, Вікентій) Костянтинович (1854-1912) народився в Гайсині (Поділля) в сім'ї ветеринарного лікаря. У 1871 році – студент медичного факультету Харківського університету. З 3-го курсу визначився як майбутній патологоанатом. У 1876 році – військовий лікар на Кавказі. В 1879 році був направлений в клініку Харківського військового госпіталю. У 1882 році захистив докторську дисертацію „О заболеваниях кровеносных сосудов при сифилисе”. Досконально володів методами патологоанатомічних та бактеріологічних досліджень. Розробив вчення про ретикуло-ендотеліальну систему. В 1886 році – приват-доцент кафедри загальної патології, а в 1887 – прозектор кафедри патологічної анатомії в Харківському університеті. В 1889 році він очолював бактеріологічну станцію в Харкові та Інститут Пастера. З 1895 по 1912 рр. – професор, завідувач кафедри патологічної анатомії на медичному факультеті Київського університету. Отримав прізвисько „короля патологоанатомів”. Засновник школи мікробіологів у Києві, організатор боротьби з чумою та холерою. Помер у Києві.

Підвисоцький Володимир Валеріанович (1857-1913) – видатний патолог і бактеріолог, який народився на Чернігівщині у польській аристократичній родині. Закінчив Київський університет, працював професором загальної патології. Організатор і перший декан медичного факультету в Одеському університеті (1900-1905). Проводив дослідження в галузі мікробіології, імунології, інфекційної патології, ендокринології, регенерації залозистих органів. Автор підручника „Основи загальної та експериментальної патології” (1891). В 1896 році припустив, що наднирники можуть відігравати важливу роль у захисті організму від токсичних продуктів обміну речовин.

Галензовський Северин (1801-1878) народився в селі Криниця в Україні. У 1824 році закінчив медичний факультет Віленського університету в ранзі „лікаря”. У тому ж році захистив докторську дисертацію „De variola-

mitigate”, призначений професором кафедри хірургії в університеті у Вільно. З 1831 року брав участь у Польському повстанні, нагороджений рідкісною польською винагородою – Золотим Хрестом „Virtuti Militari” за військову хоробрість. Після придушення повстання він залишив Російську імперію. В 1838 році поїхав до Мексики, а в 1848 повернувся до Європи, в Париж, де і помер.

Горецький Людвіг Казимирович (1826-1885) народився на Волині в дворянській сім'ї. У 1848 році закінчив медичний факультет Київського університету. В 1855 році захистив докторську дисертацію „De sputis in pneumonia acuta primara (cruposa Rokitansky)” [„Про види мокротиння при первинній гострій пневмонії (крупозному запаленні Рокитанського)”. Очолював акушерську клініку. Впродовж 1855-1875 рр. був лікарем у колегумі графині Є. Левашової в Києві. В 1864-1880 рр. очолював дерматологічну клініку Київського університету, відповідно – ординатор Київського військового госпіталю. З 1877 року читав курс лекцій з інфекційних хвороб, засновник кафедри шкірних хвороб у військовому госпіталі. Крайній професор з дермато-венерології в університеті Києва. Автор наукових робіт, член і віце-голова Київського товариства лікарів.

Залеський Микола Лаврентійович (1835-1893) народився в сім'ї дрібнопомісного шляхтича. В 1860 році закінчив медичний факультет Харківського університету на відмінно. В 1864 році захистив докторську дисертацію „Исследование уремиических процессов при отравлении почек” у Санкт-Петербурзькій Медико-хірургічній академії. В 1868 році був призначений професором токсикології та судової хімії на кафедрі судової медицини в Харківському університеті. В 1875 році екстраординарний професор кафедри судової медицини, а в 1883 – ординарний професор кафедри фармакології. Видатний український фармаколог, великий авторитет в галузі судової медицини.

Зембицький Франц, Тіт Карлович (1849-1913) у 1876 році закінчив медичний факультет Київського університету. В 1879 році вступив на військову службу, брав участь у російсько-турецькій війні. У 1886 році захистив докторську дисертацію „Очистка химическим способом воды для питья” у Санкт-Петербурзькій Військово-медичній академії. Брав участь у ліквідації епідемій холери.

Генріх Кадій (1851-1911) вивчав медицину в Краківському та Віденському університетах. У 1876-1881 рр. був асистентом кафедри топографічної анатомії в Ягелонському універ-

ситеті. З 1881 року – завідувач кафедри анатомії у Львівському ветеринарному інституті. З 1894 року – на чолі кафедри анатомії медичного факультету Львівського університету. Організатор і перший професор медичного факультету Львівського університету, засновник анатомічного товариства у Львові. За його ініціативи в 1900-1906 рр. у Львові видавався журнал „Polski Archiwum nauk biologicznych i lekarskich”.

Корвін-Красинський (Krasinski Hubert Antoni) Губерт Антоній [граф Гумберт] (1833-1890) народився в с. Рейментаровці (Київська губернія). В 1855 році закінчив Санкт-Петербурзьку Медико-хірургічну академію, де в 1857 році захистив докторську дисертацію. Навчався бактеріології та гігієни в Парижі в Інституті Пастера, в клініці Шарко. В 1878 році приїхав до Варшави, а в 1883 – поїхав до Кракова. Публікації: „Kwestia sanitarna” (Warszawy, 1880), „Pogadanki naukowe o wodzie warszawskiej” (Warszawa, 1879), „Udział czechow w rozwoju oświaty i nauki lekarskiej w dawniej Polsce” (Krakow, 1882).

Блонський Франц (Францішек-Ксаверій) (1867-1910) народився у Варшаві. В 1886-1891 рр. навчався на медичному факультеті Варшавського університету. В 1891 році приїхав в Україну і працював лікарем у Спичинцях під Києвом, на цукровому переробному заводі. Він об'єднав медичну практику з вивченням ботаніки, здійснив систематизацію росту квіток, грибків і мохів України та Польщі. Автор понад 40 статей польською мовою: „Kilka uwag ojemiole na Ukraine” (1893); „Grzyby jadalne i trujace” (1894).

Вроблевський Кастан Чеслав Війцехович (1834-1901) у 1858 році закінчив медичний факультет Київського університету. Вивчав питання гігієни, зокрема дітей. Автор книг „Про значення гігієни у суспільному житті” (1877) та „Кишенькова книжка для молодих матерів або коротке описання дитячої гігієни” (1884).

Людвіг Ридигер (1850-1920) – лікар німецько-польського походження, народився в Пруссії. Директор хірургічної клініки у Львівському медичному університеті. Одним із перших здійснив резекцію шлунка при виразковій хворобі шлунка (операція Ридигера), розробив методику кишечних швів, операції на сечовивідних шляхах і передміхуровій залозі, при цирозі печінки (операція Ридигера-Барденгейера), операції на тонкій кишці і прямій кишці. У 1893 році обґрунтував необхідність накладання швів на серце під час його поранення.

Йоган Микулич-Радецький (1850-1905) народився у Чернівцях на Україні, закінчив Віден-

ський університет, був професором хірургії у Відні, Кракові, Бреславі (Вроцлав). Побудував і керував клінікою, яка була провідним європейським центром розвитку хірургії. Придумав і запропонував лінійку хірургічних інструментів, описав „закон і хворобу Микулича”.

Леонтій Дмоховський (1901-1981) – дослідник раку, професор Колумбійського і Техаського університетів. Народився в Тернополі, закінчив Львівський університет. Доктор медичних наук Варшавського університету (1937). Одним із перших відкрив вірусне походження раку.

Олександрівська лікарня в Києві

Повертаючись до історії медицини в Україні, необхідно пам'ятати, що історія Києва тісно пов'язана з історією Жовтневої (Олександрівської) лікарні, що розташована на західній стороні Кловського пагорба.

Ще в 1844 році виникло питання щодо будівництва клініки для навчання лікарів, і прогресивні кияни почали збирати гроші для нього. Будівництво було завершено тільки в 1875 році, а лікарня названа на честь цесаревича Олександра. З перших днів свого існування зазначена лікарня була тісно пов'язана з Університетом святого Володимира.

Професор О.М. Ольшанецький займався розвитком акушерської служби.

У лікарні працював професор **Ф. Г. Яновський** – засновник оригінальної терапевтичної школи, зробив цінні пропозиції щодо діагностики, клініки і терапії хвороб легень і нирок.

Професор **М.Ф. Страдомський** був директором клініки (1911), приділяв велику увагу розвитку клініки, створив Статут лікарні: „На міському управлінні лежить обов'язок надати лікарську допомогу кожному, хто її потребує. Особливо це стосується часів епідемії. Як би не була переповнена лікарня, ми повинні надати допомогу хворому, якому загрожує смерть”.

Неврологічну школу очолювали професори **І.О. Сікорський, М.М. Лапінський, В.В. Селецький, Б.Н. Маньковський** (учень проф. Лапінського), **Б.Н. Маньковський**, які досліджували проблеми нейроінфекції і нейрон-онкології, були першими, хто впровадив глибоку рентгенотерапію при пухлинах каналу Ротке. **М.Б. Маньковський** – син професора Б.М. Маньковського, вивчав проблеми клінічної неврології в геріатрії. **І.І. Потоцький** працював на кафедрі дерматології та венеричних хвороб. У післяреволюційний період робота лікарні була пов'язана з іменами професора **В.В. Селецького** (1919 очолював кафедру нервових хвороб, вивчав проблеми інфекційної патології нервової

системи та раку головного мозку) та професора Г.І. Квятковського⁵.

Інститут фізіології ім. О.О. Богомольця

Зі схилами Кловського пагорба в Києві пов'язано ще одне легендарне місце – Інститут фізіології імені О.О. Богомольця Національної академії наук України.

Академік **Олександр Олександрович Богомолець** (1881-1946) – засновник Інституту, був представником польської аристократичного роду, який існував з XV століття. Закінчив Одеський університет (1906), працював у Києві (1931-1946). 1930-1946 – президент Української академії наук. Організатор і директор Інституту клінічної фізіології та Інституту експериментальної патології (Інститут фізіології ім. Богомольця НАНУ був створений на базі цих інститутів). Вивчав проблеми патологічної фізіології, ендокринології, реактивності організму, розробив вчення про сполучну тканину, її трофіку і захисну роль, яке стало основою для вивчення колагенозів. Створив антиретиккулярну цитоксичну сироватку, що стимулювала ретикуло-ендотеліальну систему і підвищувала захисні властивості організму. Є автором концепції про старіння як зміни фізико-хімічних властивостей тканин і міжклітинної речовини. Результати досліджень з геронтології описано в монографії „Продовження життя” (1940), яку було перекладено багатьма мовами.

Друга світова війна: Марія Веркентин (Werkenthin Maria)

Марія Веркентин (1901-1944) закінчила середню школу в Києві, почала медичну освіту в Київському університеті, продовжила її у Варшаві. Отримала диплом лікаря в 1925 році. Була на стажуванні під керівництвом д-ра Вітольда Завадовського. З 1927 року працювала лікарем-рентгенологом, була завідувачем радіологічної лабораторії у Вольському госпіталі (Szpital Wolski), тепер – Інституту туберкульозу та хвороб легенів у Варшаві. У 1931 році зробила рутинним метод бронхографії. Була на стажуванні у Відні (проф Г. Гольцнехт, 1926), Берліні та Лондоні. Одна із засновників Наукового товариства з дослідження туберкульозу – *Towarzystwo Badawcze nad Gruźlicą*. У 1940 році організувала лабораторію променевої терапії для онкологічних пацієнтів. Автор 20 робіт в галузі радіології хвороб легенів. У вересні 1943 року була заарештована і вислана до концтабору Освенцім (Аушвіц-Біркенау). Працювала в амбулаторії концтабору. Трагічно загинула у концтаборі в 1944 році⁶.

Сучасники

Професор **Маньковський Микита Борисович** (нар. 1914) – доктор медичних наук,

професор, лауреат Державної премії України. Представник польського аристократичного роду, який існував з 1692 року і бере початок із сотника Казимира Маньковського. Сім'я отримала землі і шляхетський герб „Ястржембець”. З 1945 року – співробітник Київського психоневрологічного інституту, потім – доцент кафедри нервових хвороб КМІ (1948-1950), ректор Чернівецького медичного інституту (1950-1955), старший науковий співробітник відділу клінічної неврології Інституту фізіології АН УРСР (1955-1959), проректор з науки і завідувач кафедри нервових хвороб КМІ. З 1964 р. по теперішній час творча і наукова діяльність пов'язана з Інститутом геронтології АМН України, де працював заступником директора з наукової роботи, керівником клінічного сектора і завідувачем відділу клінічної фізіології та патології нервової системи. Основні наукові дослідження пов'язані з вивченням функціональних змін нервової системи в процесі старіння людини, особливостей розвитку, клінічного перебігу, диференціальної діагностики та лікування хвороб нервової системи у людей старших вікових груп. Засновник нової галузі вітчизняної науки – нейрогеронтології і нейрогеріатрії. Автор близько 300 наукових робіт, в т.ч. 9 монографій. Творець великої науково-медичної школи, керівник 13 докторських і 57 кандидатських дисертацій. Засновник нового напрямку в неврології – нейрогеронтології і нейрогеріатрії.

Професор **Маньковська Ірина Микитівна** – дочка професора М.Б. Маньковського, керівник відділення гіпоксичних станів в Інституті фізіології імені О.О. Богомольця НАНУ, займається проблемами гіпоксії, які є пріоритетом української науки. Вони поєднують в собі фундаментальне дослідження механізмів (у тому числі на генетичному і молекулярному рівнях), відповідальних за розвиток гіпоксичних станів в організмі, та розробці нових високоефективних методів адаптації організму до нестачі кисню. Є автором понад 350 наукових праць.

Професор **Маньковський Борис Микитович** – син професора Ірини Маньковської та онук професора Микити Маньковського, лікар-науковець Інституту ендокринології НАМН України з великим авторитетом в клінічній ендокринології та діабетології, член Президії Європейської асоціації з вивчення діабету. Автор понад 450 публікацій.

Професор **Березовський Вадим Акимович** є представником польської аристократичної сім'ї, яка існувала з XIV століття, лауреат Державної премії України, віце-президент Міжнародної академії проблем гіпоксії. Кава-

лер ордена Ярослава Мудрого V ступеню, завідувач відділу клінічної патофізіології Інституту фізіології імені О.О. Богомольця. Основними напрямками відділу є дослідження фізіологічних та патофізіологічних механізмів, що лежать в основі розвитку „хвороб цивілізації” і пошук шляхів запобігання таким порушенням, немедикаментозне їх лікування.

Професор **Ольга Вадимівна Богомолец** – правнучка Олександра Богомольця і дочка професора Вадима Березовського. Стала відомим дерматологом і працює у цій галузі, досліджуючи проблему судинного невуса – однієї з естетичних проблем шкіри. Провідний лікар Інституту дерматології та косметології, професор Національного медичного університету імені О.О.Богомольця, отримала звання Заслуженого лікаря України. Член Американської академії дерматології, Європейської академії дерматовенерології, Нью-Йоркської академії наук. Українська співачка, автор-виконавець сучасних та старовинних українських романсів, громадський діяч.

Професор **Анатолій Станіславович Свінцицький** – завідувач кафедри внутрішньої медицини № 3 Національного медичного університету імені О.О. Богомольця, один із найвідоміших продовжувачів традицій Київської терапевтичної школи, Почесний член Польської медичної академії, голова Польсько-Українського товариства лікарів. Тривалий час працював на посаді проректора Національного медичного університету імені О.О.Богомольця. Він отримав медалі імені М.Д. Стражеска (2001) і Миру (2005), а також найвищу нагороду Польського товариства лікарів – медаль Gloria medicinae (Польща, 2013). У 1997 році отримав премію імені Ф.Г.Яновського Національної академії наук України за монографію „Гастроентерологія”. Автор понад 430 наукових праць.

Доктор біологічних наук **Катерина Розова** – провідний науковий співробітник Інституту фізіології імені О.О. Богомольця. Предки сім'ї Розових (Ціпріановічі) згадуються в романі Хенріка Сенкевича „На полі слави”. Відома як великий фахівець в області морфології тканин і тканинних механізмів адаптації до гіпоксії, пов'язаних з біогенезом мітохондрій. Є лауреатом Державної відзнаки „Золота Фортуна”, має Подяку Верховної Ради і Київського міського голови, а також має диплом Ягелонського університету з питань екології. Автор 150 наукових публікацій.

Висновки. Дослідження імен лікарів, які залишили слід в історії, зробили вагомий внесок у розвиток медицини, є справою окремої монографії та численних громіздких дослід-

жень. Як це показано в короткому огляді, багато лікарів польського походження народилися, вчилися і працювали в Україні, співпрацювали з провідними світовими лабораторіями і віддавали свої знання до скарбниці медицини.

Література:

1. Ганіткевич Я.В. Внесок українських лікарів у світову медицину / Я.В. Ганіткевич // Укр. мед. часопис. – 2009. – Т. VII/VIII, № 4 (72). – С.110-115.
2. Грандо А. Путешествие в прошлое медицины / А. Грандо. – Киев, „Триумф”, 1995. – 175 с.
3. Медицина в Україні. Видатні лікарі. Випуск 1. Кінець XVII – перша половина XIX століть. – Киев, 1997. – 240 с.
4. Медицина в Україні : XVIII – перша половина XIX ст. : Бібліографічний словник: Додатковий вип. 1 / Міністерство охорони здоров'я України, Державна наукова медична бібліотека ; ред. Ю. К. Дупленко. – К.: 2002. – 136 с.
5. Уліяш П. Витоки перенесення до України польського досвіду вищої медичної освіти (XV-XVIII ст.) / П. Уліяш // Укр. мед. часопис. – 2007. – Т. IX/X, № 5 (61). – С. 135-138.
6. Pawlicka L., Werkenthin Maria W. Słownik biograficzny polskich nauk medycznych XX wieku / L. Pawlicka, Maria W. Werkenthin. – Tom I, Zeszyt 3. – Warszawa, 1995. – P. 116-117.

Evgenia Kolesnikova, Janush Kowalski, Leshek Radwan, Oleksandr Fediv, Ganna Stupnytska. MÉDECINS UKRAINIENS ORIGINE POLONAISE.

Dans un bref examen montre que de nombreux médecins d'origine polonaise sont nés, ont étudié et travaillé en Ukraine, ont collaboré avec les plus grands laboratoires au monde et ont donné leurs connaissances à la trésorerie de la médecine. Des recherches sur les noms de tous les médecins qui ont laissé une trace dans l'histoire, apporté une contribution significative au développement de la médecine.

Mots-clés: *histoire, docteur, médecine, Pologne, Ukraine.*

Евгения Колесникова, Януш Ковальский, Лешек Радван, Александр Федив, Анна Ступницкая. УКРАИНСКИЕ ВРАЧИ ПОЛЬСКОГО ПРОИСХОЖДЕНИЯ.

В кратком обзоре показано, что много врачей польского происхождения родились, обучались и работали в Украине, сотрудничали с ведущими лабораториями мира и отдавали свои знания в сокровищницу медицины. Исследования имен всех врачей, которые оставили след в истории, сделали весомый вклад в развитие медицины.

Ключевые слова: *история, врач, медицина, Польша, Украина.*